

Брюксел, 23.7.2019 г.
COM(2019) 352 final

**СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ, СЪВЕТА,
ЕВРОПЕЙСКИЯ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН КОМИТЕТ И КОМИТЕТА
НА РЕГИОНИТЕ**

**Засилване на действията на ЕС за опазване и възстановяване на горите в световен
мащаб**

{SWD(2019) 307 final}

I. Контекст на проблема

Състояние на горите в световен мащаб

Горите са абсолютно необходими. Те са белите дробове на планетата и животоподдържаща система, която покрива 30 % от земната повърхност и приютява 80 % от биологичното ѝ разнообразие. Горите осигуряват въздуха, който дишаме, като поемат въглероден диоксид от атмосферата. Те осигуряват жизненоважна биологична инфраструктура за някои от най-разнообразните съвкупности от живот на планетата. Горите осигуряват препитание и доходи за близо 25 % от световното население, притежават културна, социална и духовна ценност и заемат голяма част от земята, която традиционно се обитава от коренно население.

Днес горите в света са изправени пред сериозна опасност от обезлесяване¹ и деградация², като между 1990 г. и 2016 г. е загубена площ от 1,3 милиона квадратни километра — това е равностойността на 800 футболни игрища, които изчезват всеки час³. За да гарантираме здравето и благосъстоянието на хората и да насочим нашите общества към пътя на устойчивото развитие е необходимо да полагаме съвместни усилия за постигането на положителен обрат в тази тенденция, като наред с това опазваме и възстановяваме горите в света.

Заплахите за горите в световен мащаб са едно от най-значимите съвременни предизвикателства пред устойчивостта. Основната причина за намаляване на биологичното разнообразие е обезлесяването⁴. Емисиите от земеползването и промените в земеползването, дължащи се предимно на обезлесяване, са втората най-сериозна причина за изменението на климата след изгарянето на изкопаеми горива. Те представляват близо 12 % от всички емисии на парникови газове и действията в тази област са важни за борбата с изменението на климата⁵. Обезлесяването може да има драматични последици и за препитанието на най-уязвимите общности, включително коренните жители, които са силно зависими от горските екосистеми⁶.

ЕС въведе редица регулаторни и нерегулаторни действия за преодоляване на предизвикателствата, свързани с обезлесяването и деградацията на горите. Макар през последните десетилетия горското покритие в ЕС да се е увеличило (вж. каре 1), темпът на обезлесяване в други региони на света, особено в тропическите райони, продължава да поддържа обезпокоителни нива⁷.

Каре 1 — Горите в ЕС

43 % от земите в ЕС — 182 милиона хектара, са гори или други залесени площи⁸. От тях 134 милиона хектара са на разположение за доставка на дървен материал. От 1990 г. до 2015 г. горското покритие в ЕС се е увеличило с площ колкото територията на Гърция⁹ благодарение на програмите за залесяване и възстановяване, както и на естественото възстановяване на горите. Съгласуваността на политиките в тази област се осигурява посредством Стратегията на ЕС за горите¹⁰. Горите представляват половината от мрежата от защитени природни зони по „Натура 2000“, като обхващат 38 милиона хектара, т.е. над 20 % от горските ресурси на ЕС. В ЕС също трябва да се положат по-големи усилия за опазване и възстановяване на горското покритие — не на последно място и поради факта, че в последно време разширяването на горите се осъществява с по-бавни темпове.

Въпреки всички положени до момента усилия опазването и устойчивото използване на горите не може да се гарантира с настоящите политики. Поради това засилването на действията за опазване на съществуващите гори, устойчивото управление на горите и активното и устойчивото създаване на ново горско покритие трябва да играе решаваща роля в политиките за устойчивост. Девствените гори¹¹ изискват специално внимание, тъй като са не само незаменими, но и особено засегнати от обезлесяването. Залесяването и възстановяването¹² на

увредени горски земи може да помогне за намаляване на натиска върху естествените гори и да бъде ефективна допълнителна защита в борбата срещу изменението на климата. Новозасадените гори обаче не могат да заменят девствените гори, които имат високи въглеродни запаси и се характеризират с голяма възраст, единствени по рода си екологични характеристики и надеждна защита, която те предоставят на биологичното разнообразие¹³.

По-нататъшните мерки на ЕС за опазване на горите ще бъдат в съответствие с международните споразумения и ангажименти, които напълно отчитат необходимостта от амбициозни действия, насочени към постигането на положителен обрат в тенденцията към обезлесяване. Устойчивото управление на горите, тяхното опазване и усилията за възстановяването им се насърчават в рамките на Парижкото споразумение относно изменението на климата и на Глобалния стратегически план за биологичното разнообразие за периода 2011—2020 г., приет по силата на Конвенцията на ООН за биологичното разнообразие и целите за биологичното разнообразие от Аичи¹⁴. Намаляването на загубата и влошаването на състоянието на горите е приоритет в рамките на Стратегическия план на ООН за горите¹⁵. Укрепването на усилията за устойчиво управление на горите е от основно значение и за Програмата на ООН до 2030 г. за устойчиво развитие, тъй като горите имат многофункционална роля, която подкрепя постигането на повечето цели за устойчиво развитие.

Фигура 1 — Стоки и услуги на горското стопанство в подкрепа на целите на ООН за устойчиво развитие

- 1 Приходи от горски продукти
- 2 Храна от диви плодове и дивеч
- 3 Медицински растения
- 6 Сладка вода за пиене и напояване
- 8 Устойчив и приобщаващ икономически растеж и достойни условия на труд за всички
- 10 Намалено неравенство на доходите
- 12 Неустойчиви модели на потребление и производство
- 13 Улавяне и съхранение на въглерод
- 15 Биологично разнообразие

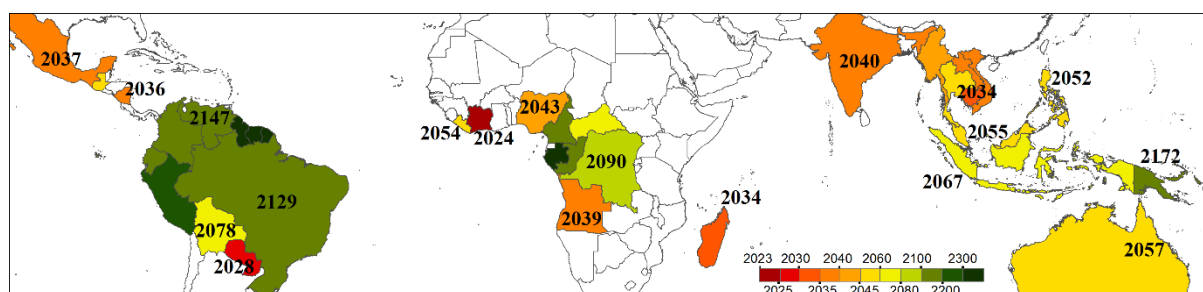
Фигура 2 — Въздействие на обезлесяването върху целите за устойчиво развитие

Фактори, които водят до обезлесяване и деградация на горите

Обезлесяването и деградацията на горите се дължат на множество различни фактори. Все по-големите изисквания на нарастващото световно население по отношение на храни, фуражи, биоенергия, дървесина и други стоки, съчетани с ниска производителност и ниска ефективност на използване на ресурсите, оказват все по-голям натиск върху използването на земята и застрашават опазването на горите в света. Приблизително 80 % от обезлесяването в световен мащаб се дължи на разширяването на земите, използвани в селското стопанство¹⁶. Фактори за обезлесяването са също така разрастването на градовете, развитието на инфраструктурата и минното дело.

Фигура 3 — Прогнозна година на изчезване на влажните девствени гори¹⁷

Другите фактори, водещи до обезлесяване, включват липсата на стабилни политики (като например интегрирано териториално устройство и ясни права на владение на земята и права върху земя), слабото управление и липсата на правоприлагане, незаконните дейности¹⁸ и липсата на инвестиции в устойчивото управление на горите. Отрицателни въздействия върху горите могат да възникнат и когато пасища или земеделски земи, използвани за добив на храни и фуражи, се отклоняват за производство на горива от биомаса (непреки промени в

земеползването).

По-трудно е количественото определяне на влошаването на състоянието на горите. Преките фактори за тази деградация включват неустойчива експлоатация на горските ресурси (напр. за използване като битова енергия), както и природни явления като пожари и вредители. Необходими са действия, тъй като търсенето на дърва за гориво ще продължи да нараства, като се прогнозира, че през 2030 г. от този източник на гориво ще зависят 2,8 милиарда души в сравнение с 2 милиарда в наши дни¹⁹.

Въпреки че повечето стоки, свързани с обезлесяването и деградацията на горите, се потребяват на местно или регионално равнище, ЕС внася²⁰ продукти като палмово масло²¹, месо, соя, какао, царевича, дървесина и каучук²², включително под формата на преработени продукти или услуги. При изчисляване на процента, който получените в резултат на обезлесяване продукти, стоки и услуги съставляват спрямо общото крайно потребление²³, дялът на ЕС е около 10 % от световния²⁴.

От предизвикателство към възможност: ЕС като глобален пионер

Изчезването и деградацията на горите са обект на световно внимание. В дългосрочен план тези два проблема представляват заплаха не само за икономиката, но и за цялото човечество.

Не съществува универсално решение. **Борбата с обезлесяването и постигането на устойчиво управление на горите са комплексни предизвикателства. Решенията трябва да бъдат съобразени с особеностите на всяка държава и регион, като общата им цел е както да опазват съществуващите — особено девствените — гори, така и да увеличат значително устойчивото горско покритие в световен мащаб.**

Ясно е, че само със собствени усилия ЕС не може да постигне положителен обрат в тенденцията към обезлесяване. Той трябва да бъде част от глобален алианс.

ЕС вече е разработил партньорства с други държави за намаляване на натиска върху горите и борба с обезлесяването.

Каре 2 — План за действие на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия²⁵

От 2003 г. насам в рамките на Плана за действие на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия са въведени мерки за борба с незаконната сеч и свързаната с нея търговия. Основните цели, заложи в този план, са работа с държавите партньори, насочена към подобряване на управлението на горите, и изграждане на капацитет. Един от основните му компоненти — Регламентът относно дървения материал²⁶, задължава операторите, които пускат на пазара на ЕС дървен материал и изделия от дървен материал, да извършват надлежни проверки, за да намалят до минимум риска от внос на незаконно добит дървен материал. Планът за действие също така насърчава диалога и сътрудничеството с други големи пазари.

В заключението от извършената през 2016 г. оценка на Плана за действие на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия се посочва, че той продължава: i) да бъде важен отговор на предизвикателствата, свързани с незаконната сеч; ii) да способства ефективно за повишаването на осведомеността; iii) да допринася за управлението на горите в световен мащаб и iv) да спомага за намаляване на търсенето на незаконен дървен материал в ЕС. Въз основа на констатациите от оценката Европейската комисия и държавите членки договориха Работен план за прилагане на законодателството в

областта на горите, управление и търговия за периода 2018—2022 г.²⁷, който ще направлява работата през следващите години.

През 2008 г. Европейската комисия публикува съобщение относно обезлесяването²⁸, в което определи целта на ЕС за спиране на загубата на световно равнище за горите най-късно до 2030 г. и за намаляване на общото обезлесяване на тропическите гори с 50 % до 2020 г. Бяха набелязани начини за подобряване на политиките на ЕС, за да се спомогне за опазването на горите в света, като се използват нови научни знания и инструменти.

Всеобхватните споразумения на ЕС за свободна търговия съдържат глави относно търговията и устойчивото развитие със задължителни разпоредби относно опазването на околната среда, изменението на климата, биологичното разнообразие и горите, включително задължението да се гарантира ефективно изпълнение на многостранните споразумения в областта на околната среда, като например Парижкото споразумение и Конвенцията за биологичното разнообразие.

В Стратегическата дългосрочна визия на Европейската комисия „Чиста планета за всички“ за неутрална по отношение на климата икономика до 2050 г.²⁹ се посочва, че увеличаването на естествените поглъщатели на горите, почвите, земеделските земи и крайбрежните влажни зони е от решаващо значение за успешното преодоляване на проблема, свързан с изменението на климата. Директивата на ЕС за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници³⁰ включва задължителни критерии за устойчивост с цел избягване на преки въздействия върху земеползването, произтичащи от потреблението на биогорива в ЕС.

Европейският консенсус за развитие³¹ има за цел да изкорени бедността — по-специално чрез ефективно функциониращи екосистеми в подкрепа на прехода към зелена икономика. Той насърчава устойчивостта на веригите за създаване на стойност в селското стопанство с цел спиране, предотвратяване и постигане на положителен обрат в процеса на обезлесяване.

ЕС също така повишава осведомеността на потребителите относно необходимостта от намаляване на последиците, които потреблението оказва върху земята, и насърчава хората да консумират продукти от вериги на доставки, които не са свързани пряко или косвено с обезлесяване.

Въпреки тези усилия е малко вероятно целта на ЕС за намаляване на общото обезлесяване на тропическите гори с 50 % до 2020 г. да бъде постигната³², поради което трябва да засилим ролята си в опазването и възстановяването на горите в света.

ЕС, който е значителна търговска и инвестиционна сила, както и най-големият донор на помощ за развитие, работи с партньори в целия свят. Съществуват много възможности за по-тясно сътрудничество за опазване и възстановяване на горите.

Горите осигуряват важни екосистемни услуги за обществото като чист въздух, регулиране на водния поток, улавяне на въглерода, опазване на почвите от ерозия вследствие на водата и вятъра; те осигуряват местообитания за животни и растения, възстановят деградиралата земя и повишават устойчивостта спрямо бедствия и спрямо изменението на климата. Благодарение на тези функции те могат да смекчат риска от регионални конфликти, да намалят миграционните потоци и да увеличат производителността на селскостопанските дейности и благосъстоянието на местните общности.

Възстановяването на деградиралите гори и засаждането на нови гори са определени като

ефективни допълнителни мерки към усилията за спиране на обезлесяването. Повторно залесените райони могат да предоставят множество ползи, ако са планирани и осъществени по подходящ начин (например като се избягва замяната на други видове законно и устойчиво земеползване) и при пълно зачитане на екологичните принципи, благоприятни за биологичното разнообразие. Те могат да служат като буферни зони за девствените гори, да опазват почвата, да натрупват чисти води и да гарантират генетичното разнообразие. Засаждането на дървета в голям мащаб също би допринесло значително за смекчаване на последиците от изменението на климата³³. За прилагането на някои механизми, определени от Междуправителствения комитет по изменението на климата за ограничаване на глобалното затопляне до 1,5 °C, ще е необходимо увеличаване на горските площи с около 1 милиарда хектара до 2050 г. в сравнение с 2010 г.³⁴.

Опазването на съществуващите гори и устойчивото увеличаване на горското покритие могат също така да осигурят поминък, да повишат доходите на местните общности и да дадат възможност за развитието на устойчиви биоикономики. Горите представляват обещаващ екологичен икономически сектор с потенциал да създаде между 10 и 16 милиона устойчиви работни места с достойни условия на труд в целия свят³⁵.

ЕС ще продължава да развива и споделя своите знания и опит, като гарантира, че екологичните, социалните и икономическите условия по места се вземат предвид при проектите за устойчиво управление на горите, за залесяване и за повторно залесяване. Той ще продължи да споделя варианти за решаване на проблемите, свързани с опазването на горите, като например разнообразяване на източниците на чиста енергия, които намаляват натиска върху горите, устойчиви източници на дървен материал, както и проекти за екотуризъм, базирани на богати на биологично разнообразие естествени гори.

II. Цели и приложно поле

Целта на настоящото съобщение е да предложи начини за засилване на действията на ЕС за опазване на горите, и по-специално на девствените гори в света, и за тяхното възстановяване по устойчив и отговорен начин. Общата цел е опазване и развитие на горското покритие в световен мащаб с цел подобряване на здравето и поминъка на хората и осигуряване на здравословна околна среда за нашите деца и внуци.

Засилването на действията на ЕС е в съответствие с целта му за спиране на загубата на горско покритие в световен мащаб до 2030 г. и неговите съществуващи международни ангажименти. Това отговаря на призивите на Европейския парламент³⁶, Съвета и заинтересованите страни от частния и публичния сектор³⁷.

В настоящото съобщение се предлага набор от нови действия и ангажименти, основаващи се на Стратегията на ЕС за горите от 2013 г., Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2020 г.³⁸, Седмата програма за действие за околната среда³⁹, както и Стратегическата дългосрочна визия на Европейската комисия „Чиста планета за всички“ за неутрална по отношение на климата икономика до 2050 г.

В документа за размисъл на Комисията „Към устойчива Европа до 2030 г.“⁴⁰ се подчертава, че обезлесяването не е проблем на „някай друг“. В него се изтъква, че потреблението на храни и фуражи в ЕС е сред основните фактори, оказващи въздействие върху околната среда, тъй като то води до силен натиск върху горите в държави извън ЕС и ускорява обезлесяването. Поради това европейското потребление на продукти от вериги на доставки, които не са свързани с обезлесяване, следва да се насърчава както чрез регулаторни, така и чрез нерегулаторни мерки, в зависимост от съответния случай.

Спирането на обезлесяването и деградацията на горите, съчетани с устойчиво възстановяване,

повторно залесяване и залесяване, предоставят възможности за икономическо развитие. Това налага поставянето на специален акцент върху устойчивото производство и потребление на селскостопански продукти и продукти, основаващи се на горското стопанство. Необходими са действия на международно, национално, регионално и местно равнище, както и значителни инвестиции.

Поради това в настоящото съобщение се предлага **подход на партньорство — тясно сътрудничество с държавите производители и държавите потребители, както и с бизнеса и гражданското общество**. Тези партньорства могат да улеснят действията за насърчаване на управлението на земята, устойчивото управление на горите и повторното залесяване, прозрачните вериги на доставки, ефективното наблюдение, устойчивото финансиране и многостранното сътрудничество. Действията, определени в настоящото съобщение, могат да бъдат от полза и за някои други природни екосистеми, тъй като тяхната загуба се дължи до голяма степен на едни и същи фактори, които причиняват загуба на гори⁴¹.

При изготвянето на настоящото съобщение Комисията проведе широки консултации със заинтересованите страни⁴², включително чрез две конференции през 2014 г. и 2017 г., както и открита обществена консултация през 2019 г. Базата от данни за настоящото съобщение беше допълнително разширена чрез три проучвания, по-специално на публикуваното през февруари 2018 г. проучване за осъществимост относно възможностите за засилване на действията на ЕС срещу обезлесяването, в което бяха набелязани съществуващите пропуски и беше извършена оценка на евентуалните допълнителни политики. Така например, въпреки че Планът за действие на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия се бори с незаконната сеч и допринася за укрепването на управлението на горите, той не предвижда действия по отношение на обезлесяването, причинено от разрастването на селското стопанство. В Директивата на ЕС за насърчаване на използването на енергия от възобновяеми източници са посочени критериите за устойчивост, на които трябва да отговарят суровините за производство на течните биогорива, както и някои източници на биомаса, използвани за производството на биогаз и твърди горива от биомаса, за да са в съответствие с условията за получаване на финансова и регулаторна подкрепа. Директивата обаче не обхваща употребата на суровини, различни от биогорива.

Тъй като мандатът на сегашната Комисия е към своя край, в настоящото съобщение не се съдържа императивен план за действие за бъдещата Комисия. Въпреки това предизвикателствата, пред които сме изправени, са толкова неотложни, че се налага да бъде изготвен задълбочен анализ на проблемите, да бъде проведена дискусия относно начините за преодоляването им, да се определят набор от предложения, които могат да бъдат представени незабавно, и да се изготвят регулаторни и финансови мерки, решенията за които трябва да бъдат взети от политическото ръководство на новата Комисия.

III. Пет приоритета за засилване на действията на ЕС срещу обезлесяването и деградацията на горите

Приоритет 1: Намаляване на последиците, които потреблението в ЕС оказва върху земята, и насърчаване на потреблението на продукти от вериги на доставки в ЕС, които не са свързани с обезлесяване

През последното десетилетие Комисията работи за повишаване на политическата осведоменост относно обезлесяването и деградацията на горите. Беше въведена комбинация от доброволни и задължителни действия в области като екомаркировката, докладването относно устойчивостта, правата на човека, надлежните проверки, устойчивите инвестиции и финанси, обществените поръчки, както и корпоративната социална отговорност/отговорното бизнес поведение. Макар че тези действия

постигнаха известни резултати, много малко от тях бяха насочени конкретно към обезлесяването, деградацията на горите и повторното залесяване. Също така, докато през последните години доброволните ангажименти от страна на частния сектор за справяне с обезлесяването се умножаваха, прилагането и прозрачността на тези усилия все още не са на необходимото равнище.

Наред с това ЕС започна да предприема мерки във връзка с риска от обезлесяване, произтичащ от нарасалото използване на биогорива. В Директива (ЕС) 2018/2001 относно насърчаването на използването на енергия от възобновяеми източници⁴³ наред със задължителните критерии за устойчивост са включени правила за свеждане до минимум на риска от обезлесяване и определяне на обща горна граница за отчитане на използването на биогорива, произведени от хранителни и фуражни култури, по отношение на целите, свързани с възобновяемите енергийни източници. В Делегиран регламент (ЕС) 2019/807 на Комисията⁴⁴ са включени критерии за определяне на суровините с висок риск от непреки промени в земеползването, при които се наблюдава значително разширяване на производствения район в терени с високи въглеродни запаси. В периода 2021—2023 г. възможността за извличане на биогорива от суровини с висока степен на такива непреки промени при изчисляването на общия национален дял на енергията от възобновяеми източници ще бъде ограничена, като се предвижда тя да бъде постепенно премахната най-късно до 2030 г.

За да се насърчи потреблението в ЕС на продукти от вериги на доставки, които не са свързани с обезлесяване, трябва да улесним доставчиците, производителите, търговците на дребно, потребителите и публичните органи да идентифицират, популяризират и купуват такива продукти. Добрите примери за политиките на ЕС за подобряване на прозрачността на веригата на доставки са Регламент (ЕС) № 995/2010 за определяне на задълженията на операторите, които пускат на пазара дървен материал и изделия от дървен материал (наричан също „Регламент относно дървения материал“), и Регламент (ЕС) № 1169/2011 за предоставянето на информация за храните на потребителите, който им позволява да разграничават различните растителни масла, съдържащи се в даден продукт. Други инструменти включват екомаркировката на ЕС, екологосъобразните обществени поръчки и други инициативи в контекста на кръговата икономика. Инструменти като продуктовия отпечатък върху околната среда и организационния отпечатък върху околната среда също могат да допринесат за по-добра оценка на натиска върху обезлесяването от различни категории продукти. Тези инициативи обаче биха могли да се съсредоточат по-конкретно върху насърчаването на залесяването и борбата с обезлесяването и деградацията на горите.

В подкрепа на устойчивите вериги на доставки могат да се използват и схемите за сертифициране и проверка, при условие че се спазват високи стандарти. Комисията е разработила ръководство⁴⁵ за Регламента относно дървения материал, в което се разглежда ролята на схемите за проверка от трети страни при оценката и смекчаването на риска. Освен това през 2018 г. беше проведено проучване, в рамките на което беше извършена оценка на стандартите за устойчивост на палмовото масло и беше обобщено въздействието на съществуващите инициативи върху устойчивото производство и потреблението на този продукт⁴⁶. **Необходимо е да се прилагат по-стриктни стандарти и схеми за сертифициране, които спомагат за идентифициране и насърчаване на обезлесяването — мерките в тази насока следва да включват проучвания на ползите и недостатъците, както и разработване на насоки, включително оценка въз основа на определени критерии,** за да се докажат надеждността и устойчивостта на различните стандарти и схеми. Тези критерии следва да разглеждат аспекти като надеждността на процесите на сертифициране и акредитация, независимия мониторинг, възможностите за наблюдение на веригата на доставки, изискванията за опазване на девствените гори и горите с висока степен на биологично разнообразие и за популяризиране на устойчивото управление на горите.

Необходимо е също така потребителите и производителите да бъдат по-добре информирани за връзката между потреблението и обезлесяването. Хората следва да бъдат насърчавани — както чрез регулаторни, така и чрез нерегулаторни мерки — да прилагат по-балансиран, здравословен и питателен режим на хранене⁴⁷ и да намаляват хранителните отпадъци. Този устойчив начин на живот ще намали натиска върху земята и ресурсите.

Ключови действия:

Комисията ще предприеме следните действия:

- **Ще създаде платформа за диалог между множество заинтересовани страни и държави членки, посветен на обезлесяването, деградацията на горите и устойчивото увеличаване на горското покритие в световен мащаб**, за да се осигури форум за обмен както със заинтересованите страни, така и между тях с цел изграждане на съюзи, насърчаване и споделяне на ангажименти за значително намаляване на обезлесяването и обмен на опит и информация.
- **Ще насърчава укрепването на стандартите и схемите за сертифициране, които спомагат за идентифицирането и популяризирането на стоки, чието производство не е свързано с обезлесяване, чрез проучвания на техните предимства и недостатъци и чрез разработване на насоки, включително** оценка въз основа на определени критерии, за да се докажат надеждността и устойчивостта на различните стандарти и схеми.
- **Ще извърши оценка на допълнителните регулаторни и нерегулаторни мерки, обхващащи търсенето, за да се гарантират равни условия за веригите на доставки, които не са свързани с обезлесяване, и широка информираност относно тяхното значение, като целта е да се увеличи прозрачността на тези вериги и да се сведе до минимум рискът от обезлесяване и деградация на горите, засягащи вноса на стоки в ЕС.**

Освен това Комисията ще подобри изпълнението на следните текущи действия:

- **Извършване на аналитична дейност със съответните заинтересовани страни, за да се оцени необходимостта от въвеждането на изискване към управителните съвети на дружествата да разработват и оповестяват стратегии за устойчивост, включително подходяща надлежна проверка по цялата верига на доставки, и измерими цели за устойчиво развитие⁴⁸.**
- **Насърчаване на интегрирането на свързаните с горите съображения в практиките в областта на корпоративната социална отговорност/отговорното бизнес поведение и насърчаване на прозрачността и възприемането на доброволни ангажименти от страна на частния сектор в съответствие с международните насоки.**
- **Допълнително включване на съображения, свързани с обезлесяването в рамките на екомаркировката на ЕС, екологосъобразните обществени поръчки и други инициативи в контекста на кръговата икономика.**
- **Активна подкрепа при изготвянето и разпространението на информация и образователни материали, за да се намали търсенето на продукти, чиито вериги на доставки могат да включват обезлесяване, като в същото време се увеличава търсенето на продукти, които не предизвикват обезлесяване.**

- Разглеждане — в контекста на действащата правна рамка за чиста енергия — на съответните аспекти на възобновяемата енергия и биогоривата, преразглеждане през 2021 г. на всички съответни аспекти на доклада, придружаващ Делегиран регламент (ЕС) 2019/807 на Комисията, и, ако е целесъобразно, преразглеждане през 2023 г. на посочения делегиран регламент въз основа на най-актуалните налични данни.
- Изпълнение на Работния план на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия за периода 2018—2022 г., и по-стриктно прилагане на Регламента относно дървения материал.

Приоритет 2: Работа в партньорство с държавите производители за намаляване на натиска върху горите и за сътрудничество за развитие на ЕС за спиране на обезлесяването

В съответствие с принципите на ЕС за сътрудничество за развитие Комисията ще сътрудничи на държавите производители в борбата с обезлесяването и деградацията на горите. От 2014 г. насам ЕС инвестира средно 1,2 милиарда евро годишно в подкрепа на селскостопанските програми в държавите партньори, които са изправени пред предизвикателства в тази област. Инвестициите са насочени най-вече към подпомагане на селско стопанство, което е устойчиво на изменението на климата, устойчиво интензифициране и диверсификация, агроекология и агролесовъдство. Комисията се стреми да насърчава устойчиви и прозрачни селскостопански вериги за създаване на стойност въз основа на надеждна методология⁴⁹, която се споделя от държавите партньори. Това дава възможност на Комисията да подкрепя действия за трансформиране на веригите за създаване на стойност на стоки като кафе, какао, палмово масло и селскостопански животни.

Комисията също така поставя по-силен акцент върху устойчивото управление на горите като инструмент за предотвратяване, спиране и постигане на положителен обрат в процеса на загуба и деградация на горите. Това устойчиво управление съчетава икономически, екологични и социални цели, за да: i) се гарантира, че горите запазват производствената си стойност; ii) се повиши тяхната устойчивост спрямо изменението на климата; и iii) се поддържат предоставяните от тях екосистемни услуги (включително опазване на биологичното разнообразие и улавяне на въглерода). Устойчивото управление на горите също така спомага за насърчаване на иновативна биоикономика и за оползотворяване на значителния социално-икономически потенциал на сектора на горското стопанство. Възвръщаемостта на инвестициите в този сектор е над два пъти по-голяма от тази в други сектори на икономиката. За всеки 100 работни места, създадени в горския сектор, се създават 153 работни места в други сектори⁵⁰.

Насърчаването на устойчивото потребление и производство на продукти на основата на дървесина е ключов елемент на биоикономиката. От 2010 г. насам ЕС е инвестирал над 20 милиона евро в пилотни проекти, свързани с горската промишленост, чрез своите програми за преминаването към екологосъобразна икономика (SWITCH To Green). В извършена през 2018 г. оценка беше формулирано заключението, че подкрепата на ЕС за развитието на „зелени“ предприятия (предимно в Африка и Азия) е постигнала „силно въздействие по отношение на възприемането на устойчиви практики на потребление и производство, увеличаване на инвестициите и създаване на „зелени“ работни места“⁵¹.

Биологичното разнообразие е в основата на производствената стойност на горите и на услугите, предоставяни от горските екосистеми, поради което то е от съществено значение в борбата с деградацията на горите. ЕС подкрепя създаването и управлението на защитени зони, които през 2018 г. възлизаха на общо 14,7 милиона хектара тропически влажни гори. Той също

така насърчава новаторски и ефективни инструменти за опазване на горите, като например действията за опазване, прилагани от местните общности (особено от коренното население), и подхода, основан на ландшафта⁵².

Незаконните дейности създават висок риск от обезлесяване. Поради това е от съществено значение да се предприемат мерки спрямо проблеми като неефективното управление, като това беше ключов елемент в Плана за действие на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия. От 2003 г. насам този план за действие спомогна за подобряване на прозрачността, отчетността, правната реформа, приобщаването и подходите за участие в подпомаганите държави. Насърчаването на отговорно стопанисване на земята и горите⁵³ остава основен приоритет на международната политика на ЕС за сътрудничество и развитие. В момента ЕС подкрепя действия в областта на управлението на земята в около 40 развиващи се държави, както и прилагането на Доброволните насоки относно отговорното управление на правото на владение на земи, рибарството и горите в контекста на националната продоволствена сигурност⁵⁴ в други 18 държави. Освен това ЕС предоставя пряка подкрепа за защитниците на правата на човека и на поземлените права. В рамките на Плана за действие на ЕС срещу трафика на екземпляри от дивата флора и фауна⁵⁵ участието на местните органи и общности повишава ефективността и въздействието на усилията за борба с престъпленията спрямо горите.

Действията на ЕС спомогнаха за разработването и прилагането на политики в държавите производители, в резултат на които загубата на гори и тяхната деградация вече са намалели. Въз основа на досегашния опит Комисията ще увеличи мащаба на съществуващите действия и ще разработи допълнителни действия, като например посочените по-долу.

Ключови действия:

Комисията ще предприеме следните действия:

- **Ще гарантира, че въпросът относно обезлесяването е включен в политическия диалог на национално равнище и ще помогне на държавите партньори да разработят и прилагат национални рамки за горите и тяхното устойчиво управление.** Тези национални рамки следва да отразяват както националните потребности, така и глобалните ангажименти. Действието може да обхваща подкрепа за държавите партньори при изпълнението на техните национални приноси, определени в Парижкото споразумение, и/или включването на мерки, свързани с управлението на горите, в политиката за бюджетна подкрепа и управление на публичните финанси.
- **Ще гарантира, че подкрепата на ЕС за политиките в областта на селското стопанство, инфраструктурата, минното дело и градските, крайградските и селските райони в държавите партньори не допринася за обезлесяването и деградацията на горите.** Когато това е оправдано, подкрепата на ЕС следва да бъде придружена от компенсационни мерки, като например подкрепа за възстановяване, повторно залесяване и/или залесяване.
- **Ще помогне на държавите партньори да прилагат устойчиви вериги за създаване на стойност в областта на горското стопанство и да насърчават устойчивата биоикономика** въз основа на публикуваното от Комисията „Съобщение за нов алианс между Африка и Европа за устойчиви инвестиции и работни места: издигане на нашето партньорство за инвестиции и работни места на по-високо равнище“.

➤ **Ще разработва и прилага механизми за стимулиране на дребните селскостопански производители, които са насочени към поддържане и подобряване на екосистемните услуги и продукти, предоставяни в резултат на устойчивото управление на горите и селското стопанство.**

Освен това Комисията ще подобри изпълнението на следните текущи действия:

- Увеличаване на усилията в подкрепа на правата на коренното население и местните общности, зависими от горите, както и на защитниците на екологичните права, в съответствие с Резолюция 28/11 на Съвета на ООН по правата на човека.
- Укрепване на политиката и регулаторната рамка за насърчаване на устойчиво управление на горите и планиране на земеползването, като същевременно се интегрират въпросите, свързани с биологичното разнообразие и климата.
- Насърчаване на възстановяването на горските ландшафти, както и на проекти за повторно залесяване, които включват екологични принципи, благоприятни за биологичното разнообразие, правата на местното население и средствата за препитание, чрез предоставяне на подобрени екосистемни услуги⁵⁶.
- Продължаване на подкрепата за опазването на горите чрез създаване и ефективно управление на защитени горски райони, като се извършват проучвания на високите консервационни стойности на околната среда⁵⁷ и високите въглеродни запаси⁵⁸.
- Разширяване на действията за устойчиво производство и използване на дървесни горива въз основа на опита, натрупан в рамките на инициативата „Световен алианс за борба с изменението на климата (GCCA+)“, като същевременно се насърчават и други форми на устойчиво използване на енергия от възобновяеми източници.

Приоритет 3: Засилване на международното сътрудничество за спиране на обезлесяването и деградацията на горите и насърчаване на тяхното възстановяване

Водещата роля на ЕС в тази област е отразена в неговия ангажимент към многостранните действия и чрез Плана за действие на ЕС за прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия. Самостоятелните действия на ЕС биха довели единствено до ограничени резултати при намаляване на обезлесяването и деградацията на горите и при увеличаване на горското покритие в световен мащаб. Ето защо е важно да се засили сътрудничеството, да се насърчат съгласуваните действия и да се избегне отклоняването към други региони в света на търговията с продукти, чиито вериги на доставки могат да включват обезлесяване.

На многостранно и двустранно равнище ЕС вече активно допринася за разработването на политики и стандарти, които са насочени към факторите за обезлесяването и деградацията на горите. В рамките на важни международни форуми той призовава за прилагането на глобална програма за устойчиво използване на природните ресурси, развитие на селските райони, продоволствена сигурност, устойчиво управление на горите, повторно залесяване и

възстановяване на увредени горски райони. ЕС работи за тази кауза и посредством секторни междуправителствени организации, държави, ключови заинтересовани страни и инициативи като работната група за селските райони на Африка⁵⁹, където споделя опит и знания, проучва възможностите за развитие на заетостта и дейностите, генериращи приходи. Тези действия водят до инициативи за по-ефективно използване на природните ресурси — производство на повече с по-малко.

ЕС е важен търговски партньор, който допринася за растежа и социално-икономическото развитие в много региони на света, като същевременно насърчава устойчивостта. В съответствие с ангажимента, според който търговската политика на ЕС трябва да допринася за отговорното управление на световните вериги на доставки⁶⁰, Комисията има за цел да гарантира, че всички нови всеобхватни търговски споразумения на ЕС съдържат разпоредби относно устойчивото управление на горите и отговорното бизнес поведение, както и ангажименти за ефективно изпълнение на Парижкото споразумение. Някои от съществуващите търговски споразумения на ЕС вече включват специфични разпоредби за насърчаване на търговията с горски продукти, които не водят до обезлесяване или деградация на горите; и насърчават опазването и устойчивото управление на горите⁶¹.

Ключови действия:

Комисията ще предприеме следните действия:

- **В рамките на важни международни форуми ще засили сътрудничеството в областта на политиките и действията за спиране на обезлесяването, деградацията на горите и тяхното възстановяване.** Тези форуми включват Организацията на ООН за прехрана и земеделие, G7/G20, Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата, Форума на ООН по горите, Конвенцията за биологичното разнообразие, Конвенцията на ООН за борба с опустиняването, Конвенцията на ООН за околната среда, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и Световната търговска организация. Сътрудничеството може да бъде засилено например чрез насърчаване на най-добри практики и широка информираност относно устойчивите вериги на доставки и усилията, насочени към приемането и прилагането на стриктни ангажименти и разпоредби.
- **Ще насърчава търговски споразумения, които включват разпоредби относно опазването и устойчивото управление на горите и допълнително насърчават търговията със селскостопански продукти и продукти от горското стопанство, които не причиняват обезлесяване или деградация на горите.** Комисията също така ще проучи възможностите за предоставяне на стимули на търговските партньори за справяне с обезлесяването. Тя ще си сътрудничи с държавите, участващи в търговията, за ускоряване на въвеждането и прилагането на съответните разпоредби в търговските споразумения на ЕС и ще извлече поуки от този опит.

Освен това Комисията ще подобри изпълнението на следните текущи действия:

- Анализ на въздействието на търговските споразумения върху обезлесяването в оценките на въздействието върху устойчивостта и на други съответни оценки въз основа на солидна оценка на въздействието и методологии за оценяване.
- Разглеждане на устойчивостта на веригите на доставки, включително проблема с обезлесяването и деградацията на горите, в контекста на съответните международни

органи в областта на суровините⁶² (например кафе, какао и дървесина).

- В рамките на двустранните диалози с държавите — основни потребители и производители: i) обмен на опит и информация относно съответните политически и правни рамки и ii) определяне на съвместни дейности, допринасящи за развитието на политиката въз основа на разширено разбиране на последиците от обезлесяването и деградацията на горите.

Приоритет 4: Пренасочване на финансови средства в подкрепа на по-устойчиви практики в земеползването

Необходими са значителни инвестиции за справяне с факторите за обезлесяването, за насърчаване на устойчивото повторно залесяване и залесяването, както и за активното увеличаване на горското покритие в световен мащаб и създаване на благоприятна среда за по-устойчиви практики⁶³. Налице е засилено международно признание, че финансовите пазари са от значение за осигуряване на по-устойчиво бъдеще и че могат да подпомогнат изпълнението на целите на ООН за устойчиво развитие и на Парижкото споразумение. От първостепенно значение е пренасочването на значимите потоци от частно финансиране в селскостопанския сектор — както в държавите, които вече не се считат за най-слабо развити, така и в тези, които отговарят на условията за получаване на официална помощ за развитие — към дейности, които не водят до обезлесяване. Не по-малко важно е премахването на контрапродуктивните финансови стимули и субсидии.

През периода 2014—2020 г. Комисията е заделила над 500 милиона евро за подпомагане на горите в държавите партньори. Въпреки размера на сумата е ясно, че инвестиции от подобен мащаб няма да бъдат достатъчни за постигане на целите, определени в настоящото съобщение. Според Секретариата на Форума на Организацията на обединените нации по горите⁶⁴ нуждите от финансиране само за устойчиво управление на горите в световен мащаб възлизат на 60—140 милиарда евро годишно. Освен привличането на ново публично финансиране основното предизвикателство ще се изразява в съгласуването на инвестициите, свързани с горите, с развитие, което е устойчиво на климатичните изменения и намалява емисиите на парникови газове (член 2 от Парижкото споразумение).

В този контекст **Планът за външни инвестиции на ЕС и механизмите за смесено регионално финансиране** са ефективни инструменти за привличане на частно финансиране в сектори като енергетиката, селското стопанство или инфраструктурата. Въпреки че тези новаторски финансови механизми могат да бъдат привлекателни за частния сектор в области със значителна възвръщаемост на инвестициите (напр. устойчиво управление на горите, повторно залесяване и агролесовъдство), те не са особено ефективни в контекста на инвестициите в опазването на горите, опазването на въглеродните поглътители и биологичното разнообразие. За постигането на тези цели ще продължи да е необходимо подходящо публично финансиране, за да се поддържа равновесието между множеството функции на горите (производство, опазване, климат, препитание, мир и здраве). Комисията също така поема ангажимент да гарантира, че проектите в рамките на компонента на InvestEU⁶⁵ за устойчива инфраструктура за периода на финансиране 2021—2027 г. насърчават устойчивостта и не допринасят за изменението на климата.

Вече са предприети някои важни мерки, включващи Плана за действие на ЕС за финансиране за устойчив растеж⁶⁶ и политически договорените регламенти за бенчмарковете за ниски въглеродни емисии⁶⁷ и оповестяванията, свързани с устойчивостта⁶⁸. Мерките също така обхващат предложението за разработване на таксономия на ЕС⁶⁹, за да се определи кои икономически дейности могат да се разглеждат като допринасящи значително за намаляване на емисиите на парникови газове, без обаче инвестиционните съображения да застрашават екологичните цели.

Инвестициите в сектори, които са свързани с обезлесяването, могат да изложат инвеститорите на оперативни и правни рискове или да застрашат тяхната репутация. По тази причина инвеститорите следва да бъдат насърчавани да призовават предприятията към въвеждане на практики или вериги на доставки, които не са свързани с обезлесяване. Повишената прозрачност по цялата инвестиционна верига⁷⁰ може да улесни тези промени в реалната икономика. Съгласно Директивата относно оповестяването на нефинансова информация големите предприятия в ЕС вече са задължени да оповестяват нефинансова информация, включително по въпроси, свързани с околната среда, социалната сфера и правата на човека⁷¹. Комисията възнамерява да публикува скоро резултатите от проверката за пригодност на рамката на ЕС за корпоративна отчетност, включително Директивата относно оповестяването на нефинансова информация. Междувременно Комисията насърчава най-добрите практики и проучва възможността за приемане на общоприети принципи при отчитането в управлението на околната среда, които допълнително ще засилят възможностите на корпоративната и финансовата организация за идентифициране и намаляване на въздействието върху околната среда и зависимостта от нея, включително по отношение на обезлесяването и деградацията на земите⁷². Това включва работата в рамките на платформата „Бизнес и биологично разнообразие“ и бъдещите платформи за отчетност в областта на околната среда, които са резултат от този подход на партньорство и подкрепени по линия на програмата LIFE.

Ключови действия:

Комисията ще предприеме следните действия:

- Заедно с държавите — членки на ЕС, ще извърши оценка на възможните **устойчиви механизми за стимулиране на зеленото финансиране** за горите и на начините за засилване на ефекта и увеличаване на **финансирането** — включително чрез механизми за смесено финансиране и въз основа на опита, натрупан при прилагането на Плана на ЕС за външни инвестиции. Целта е да се подкрепят държавите производители в опазването на съществуващото горско покритие и възстановяването на горите, както и да се създадат положителни стимули за инвестиции в устойчиво управление на горите и устойчиви вериги за създаване на стойност, свързани с горското стопанство. Комисията ще окаже подкрепа — по-специално за държавите партньори, при разработването и прилагането на политики и инструменти, които могат да насърчат по-доброто управление на земите и горите (като например фискални политики, „зелено“ счетоводство, „зелени“ облигации и плащания за схеми за екосистемни услуги).
- **Ще потърси начини за подобряване на представяните от предприятията доклади относно въздействието, което техните дейности оказват върху обезлесяването и деградацията на горите** в контекста на всяко бъдещо преразглеждане на Директивата относно оповестяването на нефинансова информация⁷³, в допълнение към заключенията от проверката за пригодност по отношение на корпоративната отчетност.

Освен това Комисията ще подобри изпълнението на следните текущи действия:

- Включване на съображения, свързани с обезлесяването, като част от проверката на проектите в секторите, в които тези съображения са от значение за оценката на въздействието от съответните проекти.

- Обмисляне на насоки за различните подходи за измерване, използвани на европейско и национално равнище, които са насочени към по-добро разбиране на стойността на горите и характеристиките на рисковото финансиране, свързано с горите, и подобряване на тези подходи.
- Поставяне на акцент върху обезлесяването при изпълнението на Плана за действие относно устойчивото финансиране, включително при създаването на таксономия на ЕС за икономически дейности.

Приоритет 5: Подкрепа за наличието, качеството и достъпа до информация за горите и веригите на доставки на суровини. Подкрепа за научните изследвания и иновациите

Ефективната политика в областта на горите се нуждае от надеждна информация за горските ресурси, тяхното състояние и начините, по които те се управляват и използват. Необходима е и надеждна информация относно промените в земеползването. ЕС подкрепя научните изследвания и изграждането на капацитет в тази област на световно, регионално и национално равнище⁷⁴. Той също така подкрепя наблюдението на обезлесяването и деградацията на горите чрез използване на данни от наблюдението на Земята от различни източници.

Програмата на ЕС за наблюдение и мониторинг на Земята „Коперник“ осигурява пълен, безплатен и свободен достъп до данните и информацията от спътниците „Сентинел“ и от услугите по програма „Коперник“. Тя спомогна за намаляването на разходите по наблюдението на показателите, свързани с целите за устойчиво развитие, като например показателя за устойчиво управление на горите. „Коперник“ е ключов инструмент за укрепване на глобалните или националните системи за наблюдение на горите. Комисията изпълнява и Стратегията на ЕС за биоикономиката⁷⁵, включително създаването на Център за знания в областта на биоикономиката и система на ЕС за мониторинг на биоикономиката, която обхваща екосистемите и предоставяните от тях услуги. **Необходимо е обаче допълнително да се използват данните на ЕС за наблюдението на Земята и веригата на доставки, както и да се съчетаят научните изследвания и капацитетът за наблюдение с цел разработване на система за ранно предупреждение.**

Важно е в ЕС да се насърчава потреблението на продукти от веригите на доставки, които не са свързани с обезлесяване, и да се прецизира оценката на въздействието, което потреблението на ЕС и други пазари оказва върху горите в световен мащаб. Това изисква **по-добър мониторинг на търговските потоци на национално, регионално и местно равнище, както и по-добър достъп до своевременна информация**. През последните години се появила редица инициативи⁷⁶, които търсят начин за постигането на тези цели, но само малка част от посочените инициативи за прозрачност на веригата на доставки са се развили като достъпни платформи, способни да допринасят за решенията на широк кръг от действащи лица.

Финансиране за мащабни научни изследвания и иновации в съответните области вече е предоставено по линия на рамковата програма на ЕС за научни изследвания „Хоризонт 2020“⁷⁷. Необходими са обаче повече научни изследвания и научни доказателства за прехода към по-устойчиви практики на земеползване и вериги на доставки, за да се сложи край на обезлесяването и деградацията на горите. Това научно изследване е необходимо в области, като например смекчаване на последиците от изменението на климата и адаптиране към него, определяне и прилагане на природосъобразни решения⁷⁸, възстановяване на горите и ландшафта (включително залесяване и повторно залесяване), търговски потоци, както и наблюдение на пазара на суровини, свързани с обезлесяването и деградацията на горите. Комисията ще увеличи усилията си по тези въпроси, не на последно място чрез следващата

рамка на ЕС за иновации и научни изследвания „Хоризонт Европа“. Освен това тя ще подкрепя извършвания с други държави обмен на най-добри практики на ЕС в областта на енергията от възобновяеми източници, интелигентното селско стопанство и други свързани с тях области.

Ключови действия:

Комисията ще предприеме следните действия:

- **Ще доразвие вече съществуващите инструменти за наблюдение и ще създаде обсерватория на ЕС по въпросите на обезлесяването, деградацията на горите и промените в горското покритие в световен мащаб и свързаните с това фактори.** Целта е да се улесни достъпът до информацията относно веригите на доставки на публични субекти, потребители и предприятия.
- Ще проучи възможността за разработване на компонент за услуги REDD+ на „Коперник“ за укрепване на съществуващите глобални или национални системи за наблюдение на горите, както и за изграждане на дългосрочен европейски капацитет и водещи позиции в тази област.
- **Ще подобри координацията на работата между съответните научноизследователски институти,** включително в рамките за сътрудничество по направленията север-юг и юг-юг на Европейското партньорство за иновации. Целта е да се засили капацитетът и да се допринесе за ефективното използване на резултатите от научните изследвания в ключови държави потребители и производители, включително чрез подпомагане на регионалните обсерватории.
- **Ще споделя с други държави новаторски европейски практики** в областта на кръговата икономика и устойчивата биоикономика, енергията от възобновяеми източници, интелигентното селско стопанство и други свързани с тях области.

Освен това Комисията ще подобри изпълнението на следните текущи действия:

- Подпомагане на държавите производители при проследяването на напредъка в изпълнението на целите на политиката, включително: i) свързаните с горите компоненти на определените на национално равнище приноси; ii) ангажиментите, свързани с обезлесяването, и законното и устойчиво производство на стоки и суровини и iii) свързаната с това търговия.
- Увеличаване на усилията за подобряване на наличността, качеството и хармонизирането на надеждна информация за горските ресурси и промяната в земеползването с цел да се подпомогне изготвянето на политики от широк кръг от заинтересовани страни, включително в държавите партньори.
- Продължаване на подкрепата за разработване на глобални ⁷⁹ и регионални ⁸⁰ информационни системи за наблюдение на последиците от горските пожари, които унищожават годишно около 67 милиона хектара гора ⁸¹.

Заклучение

Комисията предлага списък на първоначалните действия и открива пътя за предприемането на допълнителни мерки от страна на следващото политическо ръководство на Комисията.

За успешното изпълнение на настоящото съобщение ще е необходим постоянен диалог между ЕС и неговите партньори по света, активно участие на частния сектор и активна консултация с гражданското общество, както е посочено в приложение 2. Ще трябва да бъдат мобилизирани и значителни финансови ресурси.

Комисията приканва Европейския парламент и Съвета да подкрепят настоящото съобщение и да се ангажират активно с изпълнението на набелязаните в него действия в тясно сътрудничество с всички заинтересовани страни. Изпълнението на тези действия ще бъде обект на наблюдение и докладване от страна на Комисията, която ще извърши също така оценка на тяхната ефективност по отношение на факторите за обезлесяването и деградацията на горите.

---

¹ Обезлесяването представлява превръщане на горски територии в територии за земеползване за други цели, независимо дали това е причинено от човека, или не (ФАО 2018 г., Оценка на световните горски ресурси за 2020 г., Термини и определения: <http://www.fao.org/3/I8661EN/i8661en.pdf>).

² Деградацията на горите представлява намаляване на техния капацитет за доставяне на продукти и услуги, което означава загуба — в резултат на човешки дейности — на структурата, функцията, видовия състав или производителността, които обикновено се свързват с естествен вид гора, характерен за съответната територия. Следователно засегнатите от деградация гори са източник на намалено предлагане на стоки и услуги от дадената територия и поддържат ограничено биологично разнообразие. Биологичното разнообразие на тези гори включва много недървесни компоненти, които могат да преобладават в растителността под короната на дърветата. Източник: Конвенция за биологичното разнообразие (<https://www.cbd.int/forest/definitions.shtml>) и Междуправителствена научно-политическа платформа за биологично разнообразие и екосистемни услуги IPBES (<https://www.ipbes.net/glossary/forest-degradation>).

³ Пет статистически факта за горите, Световна банка (<https://blogs.worldbank.org/opendata/five-forest-figures-international-day-forests>).

⁴ Необходимостта от намаляване на загубата на гори се подчертава в публикувания през 2019 г. Глобален доклад на IPBES за оценка на биологичното разнообразие и екосистемните услуги. Е. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz и Н. Т. Ngo (редактори). Секретариат на IPBES, Бон (Германия) (<https://www.ipbes.net/global-assessment-report-biodiversity-ecosystem-services>).

⁵ Smith P и др. (2014 г.), Agriculture, Forestry and Other Land Use (AFOLU). In: Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Edenhofer O и др. (ред.)]. Cambridge University Press, Кеймбридж (Обединено кралство) и Ню Йорк (САЩ).

⁶ ФАО. 2018 г. Състоянието на горите по света, 2018 г. — Пътища на горите към устойчиво развитие. Рим (<http://www.fao.org/3/a-i9535en.pdf>).

⁷ ООН, 2017 г. Доклад относно целите за устойчиво развитие, 2017 г. (<https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2017/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2017.pdf>).

⁸ https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/forestry/forestry-explained_en

⁹ FOREST EUROPE, 2015 г.: Състояние на горите в Европа през 2015 г. (<https://www.forest-europe.org/docs/fullsoef2015.pdf>).

¹⁰ Съобщение на Комисията „Нова стратегия на ЕС за горите: за горите и сектора на горското стопанство“ (COM(2013) 659), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52013DC0659>. Вж. също доклада на Комисията „Напредък при изпълнението на стратегията на ЕС за горите „Нова стратегия на ЕС за горите: за горите и сектора на горското стопанство“ (COM(2018) 811), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52018DC0811>

-
- ¹¹ Девствена гора е гора, която никога не е била обект на дърводобив и се е развила вследствие на естествени смущения и при естествени процеси независимо от възрастта си (<https://www.cbd.int/forest/definitions.shtml>).
- ¹² Залесяването представлява създаване на гора чрез засаждане и/или целенасочено засяване върху земя, която до този момент е била обект на различно земеползване, предполага преобразуване на земеползването от негорски към горски тип (ФАО 2018 г., Оценка на световните горски ресурси, 2020 г.). Термини и определения. <http://www.fao.org/3/I8661EN/i8661en.pdf>. Повторното залесяване представлява възстановяване на гори чрез засаждане и/или целево засяване върху земи, класифицирани като гори (пак там). Възстановяването се определя като действия за възобновяване на екологичните процеси, които ускоряват възстановяването на горската структура, екологичното функциониране и равнищата на биологичното разнообразие към типичните за горското стопанство (Elliott, S. D. Blakesley и K. Hardwick, приет за печат. Restoring Tropical Forests: a Practical Guide. Kew Publications, Лондон). Проектите за залесяване и повторно залесяване следва да допринасят за поддържането или подобряването на екосистемни стоки и услуги на равнището на ландшафта и да носят ползи за климата, да подпомагат смекчаването на последиците от неговото изменение, производството на биомаса, опазването на биологичното разнообразие, опазването на почвите и водите, контрола на ерозията и опустиняването, както и да предотвратяват въвеждането на инвазивни видове (Общоевропейски насоки за залесяване и повторно залесяване — „Forest Europe“ 2008 г.).
- ¹³ Вж. раздел 3.5 от Доклада за оценка относно влошаване на състоянието и възстановяването на земите, изготвен от IPBES, 2018 г. (https://www.ipbes.net/system/tdf/2018_ldr_full_report_book_v4_pages.pdf?file=1&type=node&id=29395).
- ¹⁴ Цели 5, 7, 11, 14, 15 са пряко свързани с горите.
- ¹⁵ В Стратегическия план на ООН за горите за 2030 г. се посочват цели за преодоляване на загубата на горско покритие в световен мащаб и глобално увеличаване на площта на горите с 3 % до 2030 г.
- ¹⁶ ФАО, 2016 г. Състояние на горите в световен мащаб (2016 г.). Гори и селско стопанство: предизвикателства и възможности в областта на земеползването. Рим (<http://www.fao.org/3/a-i5588e.pdf>).
- ¹⁷ Тези прогнози се основават на картата ROADLESS-FOR и екстраполиране на наблюдаваните през последните 10 години (2009—2018 г.) равнища на смущения (обезлесяване и деградация). Източник: Съвместен изследователски център (JRC), 2019 г.
- ¹⁸ Така например данни на Интерпол сочат, че търговията с незаконно добит дървен материал възлиза на 51 милиарда щатски долара годишно (Нарастването на престъпността, свързана с околната среда — нарастваща заплаха за природните ресурси, мир, развитие и сигурност. Оценка за бързо реагиране на UNEP—Интерпол).
- ¹⁹ Household Energy Access for Cooking and Heating Lessons Learned and the Way Forward, Koffi Ekouevi и Voravate Tuntivate; Международна банка за възстановяване и развитие/Световна банка, 2012 г.
- ²⁰ Делът на ЕС от вноса на продукти, получени в резултат на обезлесяване (1990—2008 г.), възлиза на 4,45 Мha за соя (39 %), 0,9 Мha за палмово масло, 0,6 Мha за какао (27 %), 0,3 Мha за кафе (27 %). Проучване на приложимостта (2018 г.), част I, таблица 4-3.
- ²¹ Докладът относно състоянието на разширяването на производството на храни и фуражи от значение за производството на биогорива в световен мащаб (COM(2019) 142 final) показва значително разширяване в световен мащаб на добива на палмово масло в терени с високи въглеродни запаси, като например гори. Данните показват също така, че такова разширяване се наблюдава по отношение на някои други суровини за биогорива но то е ограничено само до отделни държави.
- ²² Прекомерното производство на други продукти като памук, кафе, захарна тръстика, рапица, скариди (от мангрови райони), кокос и продукти на минната промишленост също може да окаже значително екологично и социално въздействие.
- ²³ Понятието „продукти, стоки и услуги, произведени в резултат на обезлесяване“ се използва в контекста на взаимовръзката между обезлесяването и потреблението. То се отнася до обезлесяването, което е резултат (като външен ефект) от производството, търговията или потреблението на даден продукт, стока или услуга.
- ²⁴ Европейска комисия, 2013 г. Въздействието на потреблението на ЕС върху обезлесяването: Цялостен анализ на въздействието на потреблението на ЕС върху обезлесяването. Окончателен доклад. Проучване, финансирано от Европейската комисия и извършено от Vision on Technology (VITO),

-
- Международния институт за анализ на приложните системи (IIASA), Изследователския институт за работа и общество (HIVA) и Международния институт за опазване на природата, Нидерландия (IUCN NL).
- ²⁵ Съобщение на Комисията до Съвета и Европейския парламент „Прилагане на законодателството в областта на горите, управление и търговия — предложение за план за действие на ЕС“ (COM(2003) 251 final).
- ²⁶ Регламент (ЕС) № 995/2010 на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 г. за определяне на задълженията на операторите, които пускат на пазара дървен материал и изделия от дървен материал.
- ²⁷ http://ec.europa.eu/environment/forests/eu_comm_2019.htm
- ²⁸ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите „Справяне с предизвикателствата, свързани с обезлесяването и деградацията на горите, за разрешаване на проблема с промяната в климата и загубата на биологичното разнообразие“ (COM(2008) 645 final).
- ²⁹ Съобщение на Комисията „Чиста планета за всички. Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика“ (COM(2018) 773 final), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=COM%3A2018%3A773%3AFIN>
- ³⁰ Директива (ЕС) 2018/2001 на Европейския парламент и на Съвета.
- ³¹ https://ec.europa.eu/europeaid/new-european-consensus-development-our-world-our-dignity-our-future_en
- ³² Намаляването на годишната загуба на горско покритие от 2005—2010 г. до 2010—2015 г. е било около 17 % (от 6,6 до 5,5 Мha на година). ФАО (2015 г.) Оценка на световните горски ресурси за 2015 г. и Keenan и др. (2015 г.) Forest Ecology and Management 352, 9—20.
- ³³ The global tree restoration potential; Science — 5 юли 2019 г.: Том 365, брой 6448, 76—79; <https://science.sciencemag.org/content/365/6448/76>
- ³⁴ Междуправителствен комитет по изменение на климата, Специален доклад относно въздействието на глобалното затопляне с 1,5 °C спрямо нивата от преиндустриалния период и свързаните с него траектории на емисиите на парникови газове в световен мащаб (IPCC, 2018 г.).
- ³⁵ С.Т.С. Nair и R. Rut, Creating forestry jobs to boost the economy and build a green future. Информационен документ, изготвен за специалното мероприятие „Въздействия от глобалните икономически сътресения върху горския сектор“ по време на 19-ата сесия на Комитета по горско стопанство към ФАО, Рим, 20 март 2009 г.
- ³⁶ Европейският парламент прие редица резолюции по отношение на горите и обезлесяването — вж. например неговата Резолюция от 11 септември 2018 г. относно прозрачното и отговорно управление на природните ресурси в развиващите се страни: случаят с горите (2018/2003(INI)) http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0333_BG.pdf
- ³⁷ Вж. заключенията на Съвета от 2019 г. относно напредъка по изпълнението на стратегията на ЕС за горите и относно нова стратегическа рамка за горите (<https://www.consilium.europa.eu/media/39173/ccs-on-forestry-st08609-en19.pdf>), Декларацията от Ню Йорк относно горите от 2014 г., Декларацията от Амстердам от 2015 г., Декларацията от Катовице относно горите за климата от 2018 г.; стотици дружества са поели ангажимент да премахнат обезлесяването от своите вериги на доставки (<http://www.supply-change.org/>); от значение е и наскоро въведената Инициатива за какаото и горите.
- ³⁸ Съобщение на Комисията „Нашата застраховка живот, нашият природен капитал: стратегия на ЕС за биологичното разнообразие до 2020 г.“ (COM(2011) 244), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A52011DC0244>
- ³⁹ Решение № 1386/2013/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 ноември 2013 г. относно Обща програма на Европейския съюз за действие за околната среда до 2020 година „Да живеем добре в пределите на нашата планета“ (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32013D1386>).
- ⁴⁰ https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-towards-sustainable-europe-2030_bg

- 41 Някои природни екосистеми като торфища и савани, които са богати на въглерод и биологично разнообразие, не отговарят на определението за гори, но са засегнати от селскостопанското производство и са сериозно застрашени.
- 42 Допълнителна информация за конференциите от 2014 г. и 2017 г., проучванията и обществената консултация е публикувана на: <http://ec.europa.eu/environment/forests/deforestation.htm>
- 43 Директива (ЕС) 2018/2001 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2018 г. за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници.
- 44 Делегиран регламент (ЕС) 2019/807 на Комисията от 13 март 2019 г. за допълване на Директива (ЕС) 2018/2001 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на определянето на суровините с висок риск от непреки промени в земеползването, за които се наблюдава значително разширяване на производствения район в терени с високи въглеродни запаси и за сертифициране на биогоривата, течните горива от биомаса и газообразните и твърдите горива от биомаса с нисък риск от непреки промени в земеползването (ОВ L 133, 21.5.2019 г., стр. 1—7).
- 45 http://ec.europa.eu/environment/forests/pdf/eutr_guidance.zip
- 46 http://ec.europa.eu/environment/forests/studies_EUaction_deforestation_palm_oil.htm
- 47 Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems, <https://www.thelancet.com/commissions/EAT>
- 48 План за действие на Комисията за финансиране на устойчив растеж.
- 49 Анализ на веригата на добавена стойност по отношение на Инициативата за развитие (VCA4D). <https://europa.eu/capacity4dev/value-chain-analysis-for-development-vca4d->
- 50 Lia и др. (2019 г.), The economic contribution of the world's forest sector, Forest Policy and Economics, № 100, март 2019 г. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1389934118300753?via%3Dihub>
- 51 <https://europa.eu/capacity4dev/public-environment-climate/documents/scp-evaluation-final-report-full-package-publications>
- 52 Установено е, че действията за управление на горите, прилагани от местните общности, са довели до забавяне на темповете на обезлесяване в Боливия, Бразилия и Колумбия (Stevens и др. 2014 г.; Blackman и Veit 2018 г.).
- 53 Въпреки че 86 % от горите в света са публична собственост, на практика около 60 % от земята и ресурсите в глобален мащаб се управляват въз основа на обичайните правила, от които под една пета са признати официално.
- 54 Доброволните насоки относно отговорното управление на правото на владение на земи, рибарството и горите в контекста на националната продоволствена сигурност излагат принципите и международно приетите стандарти, приложими по отношение на практиките за отговорно управление на собствеността. Те осигуряват рамка, която държавите могат да използват при разработването на свои собствени стратегии, политики, законодателство, програми и дейности. Насоките също така позволяват на правителствата, на гражданското общество, на частния сектор и на гражданите да преценяват дали предложените от тях действия и действията на други субекти представляват приемливи практики.
- 55 Съобщение на Комисията „План за действие на ЕС срещу трафика на екземпляри от дивата флора и фауна“ (COM(2016) 87), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=COM:2016:87:FIN>
- 56 В сътрудничество със съществуващите инициативи като т. нар. „Предизвикателство от Бон“ (<http://www.bonnchallenge.org>), Декларацията от Ню Йорк относно горите и Глобалното партньорство за възстановяване на горите и ландшафта (<http://www.forestlandscaperestoration.org>).
- 57 Райони, определени на базата на висока консервационна стойност, които представляват биологична, екологична, социална или културна ценност и се считат за значими в национален, регионален или световен мащаб (<https://hcvnetwork.org>).
- 58 Подходът, свързан с високите въглеродни запаси, е методология, която разграничава горските райони, които трябва да бъдат опазвани, от деградиралите земи с ниска степен на въглерод и биологично разнообразие, които могат да бъдат разработени (<http://highcarbonstock.org>).
- 59 Вж. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/report-tfra_mar2019_en.pdf. Други примери за съответни инициативи са Алиансът за тропическите гори, Инициативата за устойчива търговия, Декларацията от Маракеш за палмовото масло, Инициативата за качество на какаото и за горите, Инициативата за прозрачност на добивната промишленост и

- Проектът за отрасъла за производство на гуми на Световния бизнес съвет за устойчивото развитие по отношение на естествения каучук.
- ⁶⁰ Съгласно съобщение на Комисията „Търговията — за всички. Към една по-отговорна търговска и инвестиционна политика“ (COM(2015) 497).
- ⁶¹ Вж. например принципното споразумение между ЕС и Мексико, обявено на 21 април 2018 г.
- ⁶² Например Международната организация за тропическия дървен материал, Международната организация за какаото и Международната организация за кафето.
- ⁶³ Climate Focus. (2017 г.) Напредък по Декларацията от Ню Йорк относно горите: Финансиране за горите — цели 8 и 9 от доклада за оценка. Изготвен от Climate Focus в сътрудничество с партньорите, участващи в оценката на напредъка по Декларацията от Ню Йорк относно горите и с подкрепата на Алианса за климата и земеползването.
- ⁶⁴ B. Singer, Financing Sustainable Forest Management in Developing Countries: The Case for a Holistic Approach, *International Forestry Review* 18 (1), 96—109, (1 март 2016 г.). <https://doi.org/10.1505/146554816818206159>
- ⁶⁵ Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за създаване на програмата InvestEU (COM(2018) 439 final).
- ⁶⁶ COM(2018) 97 final.
- ⁶⁷ Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за изменение на Регламент (ЕС) 2016/1011 по отношение на бенчмарковете за ниски въглеродни емисии и бенчмарковете за положително въздействие в областта на въглеродните емисии (COM(2018) 355 final).
- ⁶⁸ Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета относно оповестяванията във връзка с устойчивите инвестиции и рисковете за устойчивостта и за изменение на Директива (ЕС) 2016/2341 (COM(2018) 354 final).
- ⁶⁹ Предложение за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за създаване на рамка за насърчаване на инвестициите в устойчиво развитие (COM(2018) 353 final).
- ⁷⁰ Вж. преразгледаната Директива (ЕС) 2017/828 относно правата на акционерите и Предложение на Комисията относно оповестяванията във връзка с устойчивите инвестиции (COM(2018) 354 final), които имат за цел да допринесат за по-голяма прозрачност.
- ⁷¹ Директива 2014/95/ЕС относно оповестяването на нефинансова информация и на информация за многообразието. В този контекст до края на второто тримесечие на 2019 г. Комисията ще актуализира незадължителните насоки (C/2017/4234), по-специално по отношение на докладването на информация, свързана с климата, и ще постави акцент върху връзките с обезлесяването.
- ⁷² Вж. например зараждащата се практика за определяне на корпоративния капитал, подкрепена от Световния бизнес съвет за устойчиво развитие, неговия Протокол за природния капитал и свързаните публично-частни партньорства.
- ⁷³ Директива 2014/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2014 г. за изменение на Директива 2013/34/ЕС по отношение на оповестяването на нефинансова информация и на информация за многообразието от страна на някои големи предприятия и групи (текст от значение за ЕИП).
- ⁷⁴ Примерите включват подкрепа за проекта „Оценка на световните горски ресурси“ на ФАО (www.fao.org/forest-resources-assessment/en/) и проекта ROADLEESS-FOR (<https://forobs.jrc.ec.europa.eu/roadless/>), Обсерваторията за Централна Африка (<http://www.observatoire-comifac.net>), прототипите за Югоизточна Азия (www.rfo-sea.org), Обсерваторията за Източна Африка (<http://apps.rcmrd.org/ofesa>) и работата, свързана с проверката по Програмата за наблюдение на емисиите от обезлесяване и деградация на горите (REDD+).
- ⁷⁵ Съобщение на Комисията „Устойчива биоикономика за Европа: Укрепване на връзката между икономиката, обществото и околната среда“ (COM/2018/673 final), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0673>
- ⁷⁶ Примерите включват инициативата TRASE (Прозрачни вериги на доставки за устойчиви икономики) и платформата Global Forest Watch Commodities на Института за световните ресурси.
- ⁷⁷ Примерите включват Партньорството между ЕС и Африка за научни изследвания и иновации в областта на продоволствената сигурност и сигурността на храните (FNSSA), съвместния фонд от

2016 г. ERA-NET LEAP-Agri и текущата покана за представяне на предложения за 2019 г. LC-SFS-34-2019: Хранителни системи Африка: (Food Systems Africa).

⁷⁸ Природосъобразните решения представляват начин на живот, който е вдъхновен и подкрепен от природата и който е икономически ефективен, като същевременно предоставя екологични, социални и икономически ползи и спомага за изграждането на устойчивост.

⁷⁹ Глобална информационна система за горски пожари (<http://gwis.jrc.ec.europa.eu>).

⁸⁰ Европейска информационна система за горски пожари (<http://effis.jrc.ec.europa.eu>).

⁸¹ ФАО (2015 г.) Оценка на световните горски ресурси за 2015 г. и van Lierep и др. (2015 г.), *Forest Ecology and Management* 352, 78—88.